

Bir Kimlik Peşinde Türkiye

Feroz Ahmad

İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2014, 5. Bs., 259 sayfa, ISBN: 978-605-399-339-1

Esra KARADAĞ*

1938 yılında Delhi’de dünyaya gelen Feruz Ahmad, Delhi Üniversitesi’nde Hindistan Tarihi eğitimi aldıktan sonra İngiltere’de University of London-SOAS’ta Ortadoğu Tarihi çalışmış ve doktora derecesini bu okuldan almıştır. Sonrasında eğitim hayatına Amerika’da devam eden Ahmad, Columbia Üniversitesi başta olmak üzere birçok üniversitede ders vermeye başlamıştır. Bilhassa modern Türkiye üzerine olan çalışmalarıyla ön plana çıkan Ahmad,

82

* Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Tarih Bölümü, İstanbul, esrkrd@gmail.com

emekli olduktan sonra Türkiye'ye yerleşerek 2005 yılından itibaren Yeditepe Üniversitesi'nde çalışmaktadır.

Feruz Ahmad, *Bir Kimlik Peşinde Türkiye* adlı eserinde Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan (1300) Türkiye Cumhuriyeti'nin 2013 yılına kadar geçirdiği süreci ele almış, bir milletin küçük bir beylikten imparatorluğa, sonrasında ise büyük bir imparatorluktan ulus-devlete nasıl dönüştüğünü okuyucuya sunmaya çalışmıştır. Eserinde klasik bir şekilde kronolojik bir anlatımı takip eden Ahmad, her ne kadar Osmanlı'nın kuruluşundan 2013 yılına kadarki süreci anlatmış olsa da esasen değindiği konu Türk Modernleşmesidir. Bu yüzden kitap, bir Osmanlı Tarihi gibi değil Cumhuriyet Tarihi kitabı olarak algılanmalıdır.

Sekiz bölümden oluşan *Bir Kimlik Peşinde Türkiye*'nin birinci bölümü "*Osmanlılar: Devletten İmparatorluğa (1300-1789)*" başlığı altında kaleme alınmış, Osmanlı Hanedanı'nın ortaya çıkması, ordunun gelişimi, Fatih Sultan Mehmed, Kanunî Sultan Süleyman gibi önemli kişilere ve önemli hususlara değinilmiştir. Yazarın önemli olay ve kişileri anlatmadaki tercihi siyasi meseleler üzerinden olmuştur. Kitabın "*Reformdan Devrime (1789-1908)*" adlı ikinci bölümünde ise III. Selim'den başlayıp I. Meşrutiyet'e gelinceye kadar Osmanlı modernleşmesini ele alan yazar, oldukça özet bir anlatımla Osmanlı'nın çözülme dönemini okuyucuya sunmuştur. Üçüncü bölüm olan "*Meşrutiyet Devrimi Reform ve Savaş'ta (1908-1918)*" Osmanlı anayasal süreçleri, II. Abdülhamid'in tahttan indirilmesi, Balkan Savaşları ve I. Dünya Savaşı döneminden bahsedilmiş, Osmanlı'nın yıkılma süreci ele alınmıştır. "*Kemalist Dönem (1918-1938)*" adlı dördüncü bölümde ise Milli Mücadele sürecinden Mustafa Kemal'in vefatına kadar olan dönem konu alınmış, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu incelenmiştir. "*Çok Partili Siyaset ve Demokrasiye Doğru (1918-1938)*" adlı beşinci bölümde İnönü cumhurbaşkanlığındaki Türkiye, Mustafa Kemal sonrası çok partili siyaset denemeleri, II. Dünya Savaşı, Soğuk Savaş gibi dönemlerde Türkiye'nin sosyo-ekonomik ve siyasi durumu değerlendirilmiştir. Altıncı bölüm olan "*Askeri Vasiler (1960-1980)*"de ise Türkiye'de bu tarihler arasında gerçekleşen darbe girişimleri, değişen ekonomik ve toplumsal durumları, Kıbrıs Sorunu gibi ülkeyi gerilime sokan süreçleri konu edinmiştir. "*Ordu, Partiler ve Küreselleşme (1980-2006)*" adlı yedinci bölümde ise 1980 sonrası Türkiye incelenmiş, ekonomik sorunlar, Kürt Sorunu, Avrupa Birliği üyeliği, siyasi huzursuzluklar gibi konulara değinilmiştir. Son olarak sekizinci bölüm olan "*2005-2013 Türkiyesi*" adlı bölümde ise Adalet ve Kalkınma Partisi iktidarındaki Türkiye'nin siyasal, ekonomik ve askeri icraatları ele alınmıştır.

Başarılı bir araştırmanın ürünü olan *Bir Kimlik Peşinde Türkiye*, kuşkusuz okuyucuya cumhuriyet tarihimiz hakkında oldukça faydalı bilgiler vermektedir. Yazar özet denilebilecek bir şekilde Osmanlı İmparatorluğu'ndan başlayarak günümüze değin Türkiye Cumhuriyeti'nin geçirdiği merhaleleri açık, sade ve anlaşılır bir dille sunmaya çalışmıştır. Esasen muhtasar bir tarih kitabı olması bu eserin hem avantajı hem de dezavantajı olmuştur. Kitaba imparatorluğun köklü tarihinden başlayan yazar, bu kısmı oldukça kısa tutmuş, dolayısıyla her ne kadar vurguladığı yerler önemli olsa da eksik bir anlatım vuku bulmuştur. Yine de yazarın bu kısımda yaptığı bazı değerlendirmeler oldukça ilgi çekicidir. Örneğin Ahmad'ın Avrupa'da Protestanlık mezhebinin gelişmesi ile alakalı yorumu şöyledir: “Osmanlıların rolü, Karl'ın Martin Luther'in Protestan reform hareketini yok edememesi bağlamında hayatidir.” (s. 14) diyerek dışarıdan bir gözle önemli bir değerlendirme yapmıştır.

Osmanlı'nın kuruluşundan yıkılışına kadarki süreç genel olarak askeri bir tarih çerçevesinde şekillenmiştir diyebiliriz. Devletin gelişmesi de gerilemesi de orduda yaşanan ilerlemeler ve gerilemeler üzerinden okunmuş, bu durum kitabın klasik bir tarih algısı ile yazıldığını göstermiştir.

Cumhuriyetin ilanı ve ondan sonraki süreç de aslında pek farklı değildir. Netice itibarı ile siyasi bir tarih anlatısı olan *Bir Kimlik Peşinde Türkiye*'de, yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti devleti de ordu merkeze alınarak anlatılmıştır. Fakat burada Feroz Ahmad'ı eleştirmek gereksiz bir tutum olacaktır çünkü cumhuriyetin siyasi tarihini şekillendiren temel parametre her daim ordu olmuştur. Yine de ordunun siyasete olan etkisinin yanında toplumsal hayattan enstantaneler de sunulabilseydi çok daha renkli bir kitap olacağından kuşku olmazdı.

20. yüzyıl tarih yazıcılığı devletlerin, büyük insanların, büyük kurumların tarihlerinin yanında sıradan insanların da tarihlerinin önemini göstermiştir. 21. yüzyıla geldiğimizde makro bakış açısıyla yazılan tarih, çoğunlukla yerini mikro bakış açısına bırakmış; toplumsal bir tarih yazıcılığına doğru bir evrilme söz konusu olmuştur. Elbette bunun da tartışılabilir tarafları olabilir fakat 21. yüzyıl tarihçileri bir siyasi tarih anlatımını benimsemiş olsalar dahi; kitaplarında toplumsal olaylara, kültürel hadiseler, sıradan insanların yaşam tarzlarına dokunmaları gerekmektedir. Feroz Ahmad her ne kadar Türk toplumunun ekonomik durumuna yer yer değinmiş olsa da, toplumun ruhunu yansıtması bakımından yetersiz kalmıştır. Bu eleştiriye siyasi bir tarih yazdığını ve toplumu anlatmak zorunda olmadığını söyleyerek cevap vermesi mümkün olabilir fakat yazarın 21. yüzyıl tarih yazıcılığı ruhuna

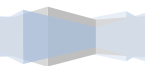
uygun olmadığı açıktır. Yine de bu durum sadece Ahmad için geçerli değil, dünya tarih yazıcılığında birçok tarihçinin düştüğü bir vakıa olarak görülebilir.

Kitabın okuyucuya en faydalı olan kısmı kuşkusuz kitabın sonunda yer alan kronolojidir. 1071'den 2013 yılına kadar Türk tarihinin dönüm noktalarını kronolojik bir sırayla okuyucuya sunan Ahmad, tarihi olayları tarihi sıralarına göre art arda dizerek tarih severlere kolaylık sağlamıştır. Cemil Meriç gibi düşünürler ve bazı tarihçiler her ne kadar kronolojinin aptalların tarihi olduğunu¹ söyleseler de tarihi olayları anlamamız ve anlamlandırmamız açısından kronoloji mühimdir ve Feroz Ahmad bu konuda önemli bir referans olmuştur.

Bir Kimlik Peşinde Türkiye'de Feroz Ahmad'ın yer yer kişisel değerlendirmeler yaptığı da görülmektedir. Elbette her tarihçinin araştırmaları sonucu ulaştığı değerlendirmeleri olabilir, fakat yazarın kitabın başından sonuna kadar bu değerlendirmeleri ön planda tutması kitabı benzer cumhuriyet tarihi kitaplarından farklı bir yere koymaktadır. Bu durum oldukça sıkıcı olan bir siyasal tarih kitabının okunmasını kolaylaştırmış ve zevkli bir hale getirmiştir. En ilginç değerlendirmelerinden biri de İnönü'nün Türk siyasi hayatındaki yerini bir eleştiriye tâbi tutarak şunları ifade etmesidir: *"1954 yılında İnönü yetmiş yaşında olmasına karşın parti içinden onun yerini alacak bir lider çıkmadı. İnönü 1950'de partisi seçimi kaybettiğinde siyaset yaşamından çekilseydi, Türkiye'nin tarihi farklı bir yön alabilirdi. Menderes ve Demokrat Parti belki kendini daha güvende hissedip muhalefete karşı daha dürüstçe ve hakça davranabilirdi. CHP içinde de yeni bir liderlik kadrosu oluşur, parti kendini yenileyerek zamanın gereklerine uyabilirdi. İnönü partiyi yönettiği müddetçe herhangi bir değişiklik düşünmek imkânsızdı; o, geçmişten kalma bir simgeydi ve altında yeni hiçbir şeyin yetişemeyeceği devasa bir gölgesi vardı."* (s.116) Yine Ahmad'ın değerlendirmeleri bağlamında Türkiye'de Sol'un Kemalizm'in içinden çıkmış olması da oldukça önemli bir tespittir. (s.139)

Kitapta dikkati çeken en önemli hususlardan biri de Türk siyasi tarihine damga vurmuş kişilerin hayatlarına küçük fakat çarpıcı bir şekilde değinilmesi olmuştur. Mustafa Kemal'den İsmet İnönü'ye, Adnan Menderes'ten Bülent Ecevit'e, Süleyman Demirel'den Turgut Özal'a, Tansu Çiller'den Necmettin Erbakan ve Recep Tayyip Erdoğan'a kadar birçok siyasinin zihin dünyalarını kısa fakat etkili bir şekilde okuyucuya sunmayı başarmıştır. Örnek verecek olursak, Recep Tayyip Erdoğan'ı şöyle tanımlamıştır: *"AKP'nin ve lideri Recep Tayyip*

¹ Cemil Meriç, *Bu Ülke*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004, s.20

Erdoğan'ın başarısının ardında ne yatıyordu? Eğer seçim sonuçlarına bakılacak olunursa, seçmenler yeni bir lider istiyorlardı ama yeni bir parti istemiyorlardı; dolayısıyla Erdoğan bu vasfa uyuyordu. Rakiplerinin çoğunun aksine sistemin içinden gelmeyen yeni bir tür liderdi. İstanbul'un kabadaylarıyla ünlü bir semti olan Kasımpaşa'dan, mütevazı bir geçmişten geliyordu, çağdaş bir eğitime sahip değildi, bildiği bir yabancı dil yoktu. Ancak, kendini İstanbul belediye başkanı olarak ve işlerin yapılmasını sağlayan bir siyasetçi kimliğiyle kanıtlamıştı. –ve bu arada dolar milyoneri olduğu söyleniyordu.- Partinin sembolüydü ama tek lideri değildi, kurulu düzen tarafından baskı ve soruşturmalara uğruyordu.” (s.187)

Genel olarak bir değerlendirme yapmamız gerekirse; *Bir Kimlik Peşinde Türkiye*, okuyucunun kronolojik olarak Türk tarihi hakkında bir fikir sahibi olabileceği, açık ve anlaşılır bir üslupla yazılmış, siyasi bir tarih kitabı olmasına rağmen sıkıcılıktan uzak bir çalışmadır. Fakat 713 yıllık bir tarih anlatımı için yetersiz olduğu açıktır. Okuyucu bu durumu göz önünde bulundurmalı, her ne kadar Osmanlı Tarihi referansı ile kitaba başlanmış olunsada, kitabın bir cumhuriyet tarihi ve cumhuriyet sonrası Türk modernleşmesini konu edindiği unutulmamalıdır. Kaldı ki burada verilen bilgiler de oldukça özet ve kısıtlıdır. İlâveten kitabın ismi, batı-merkezci bir anlayışa vurgu yapmaktadır. Muhtemelen doğu ve batı arasında sıkışmış olan Türkiye'nin yeni bir kimlik inşasına değinen yazar, modern dünyada Türklerin henüz siyasi bir kimliğinin oturmadığını düşünmektedir. Bu açılardan bakıldığında da kitap oldukça eleştiriye açıktır. Yine de dışarıdan bir gözün Türk tarihini incelemesi ve yorumlaması açısından oldukça kıymetli ve okunmaya değer bir eserdir.

